

OIKEUSAPUDIREKTIIVIN KANSALLINEN TÄYTÄNTÖÖNPANO

1 Muistion tarkoitus

Direktiivi oikeusavusta rikosoikeudellisissa menettelyissä epäillyille ja syytetyille henkilöille ja eurooppalaista pidätysmääräystä koskevissa menettelyissä etsityille henkilöille (ns. oikeusapudirektiivi, 2016/1919) annettiin 26.10.2016. Jäsenvaltioiden on saatettava direktiivin noudattamisen edellyttämät lait, asetukset ja hallinnolliset määräykset voimaan viimeistään 5.5.2019¹. Tässä muistiossa tarkastellaan direktiivistä kansalliseen lainsäädäntöön mahdollisesti aiheutuvia muutostarpeita.

Pääministeri Juha Sipilän hallituksen ohjelman mukaan EU-säännösten toimeenpanossa pidättäydytään kansallisesta lisäsääntelystä. Siten tässä muistiossa ei arvioida sellaisia muutoksia, joihin ei ole direktiivistä johtuvaa velvoitetta. Direktiivi on vähimmäissääntelyä, joten kansallisessa lainsäädännössä direktiivin edellyttämää vähimmäistasoa pidemmälle menevä syytetyille ja epäillyille sekä etsityille henkilöille tarjotun suojan taso ei aiheuta muutostarpeita. Direktiivissä viitataan Euroopan ihmisoikeussopimuksessa turvattuihin oikeuksiin ja suojan tasoon, mistä syystä muistiossa viitataan muun ohessa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöön.

2 Direktiivin pääasiallinen sisältö ja alustava arvio lainmuutostarpeista

2.1 Direktiivin kohde (artikla 1)

Direktiivin 1 artiklan mukaan direktiivissä vahvistetaan yhteiset vähimmäissäännöt, jotka koskevat rikosoikeudellisissa menettelyissä epäiltyjen ja syytettyjen henkilöiden oikeutta oikeusapuun sekä puitepäätöksen 2002/584/YOS mukaisten menettelyjen (jäljempänä 'eurooppalaista pidätysmääräystä koskevat menettelyt') kohteena olevien henkilöiden (jäljem-

¹ Asiakirjassa päivämäärä on virheellisesti 25.5.2019.

pänä 'etsityt henkilöt') oikeutta oikeusapuun. Oikeusapudirektiivi täydentää direktiivejä 2013/48/EU ja (EU) 2016/800. Minkään tässä direktiivissä ei saa tulkita rajoittavan kyseisissä direktiiveissä säädettyjä oikeuksia.

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2013/48/EU oikeudesta käyttää avustajaa rikosoikeudellisissa menettelyissä ja eurooppalaista pidätysmääräystä koskeissa menettelyissä sekä oikeudesta saada tieto vapaudenmenetyksestä ilmoitetuksi kolmannelle osapuolelle ja pitää vapaudenmenetyksen aikana yhteyttä kolmansiin henkilöihin ja konsuliviranomaisiin, jäljempänä avustajadirektiivi, annettiin 22.10.2013. Direktiivillä määritetään epäillyn tai syytetyn oikeutta avustajaan ja pidätetyn oikeutta yhteydenpitoon koskevat vähimmäisvaatimukset, joita on sovellettava rikosoikeudellisissa menettelyissä koko Euroopan unionin alueella. Direktiivi pantiin kansallisesti täytäntöön säätämällä tarvittavat muutokset esitutkintalakiin (892/2016) sekä eräisiin muihin lakeihin (HE 99/2016 vp). Muutokset tulivat voimaan 27.11.2016.

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2016/800 rikoksesta epäiltyjä tai syytettyjä lapsia koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä, jäljempänä lapsidirektiivi, annettiin 11.5.2016. Direktiivillä määritetään epäiltyjen tai syytettyjen lasten prosessuaalisia oikeus-suojatakeita koskevat vähimmäisvaatimukset, joita on sovellettava rikosoikeudellisissa menettelyissä koko Euroopan unionin alueella. Jäsenvaltioiden on saatettava direktiivin noudattamisen edellyttämät lait, asetukset ja hallinnolliset määräykset voimaan viimeistään 11.6.2019.

2.2 Direktiivin soveltamisala (artikla 2)

Direktiivin 2 artiklan 1 kohdan mukaan direktiiviä sovelletaan rikosoikeudellisissa menettelyissä epäiltyihin ja syytettyihin henkilöihin, joilla on avustajadirektiivin mukaan oikeus käyttää avustajaa ja (a) jotka ovat menettäneet vapautensa, (b) joiden on unionin tai kansallisen lainsäädännön mukaisesti käytettävä avustajan apua tai (c) joiden on oltava tai jotka saavat olla läsnä jonkin tutkintatoimen tai todisteiden keräämistoimen aikana, joihin kuuluvat ainakin ryhmätunnistukset, vastakkainkuulustelut ja rikospaikan rekonstruoinnit.

Oikeusapudirektiivin soveltamisen lähtökohtana on ensinnäkin avustajadirektiivin mukainen oikeus avustajan käyttöön. Avustajadirektiiviä sovelletaan sen 2 artiklan mukaan rikosoikeudellisissa menettelyissä epäiltyyn tai syytettyyn siitä lähtien, kun jäsenvaltion toimivaltaiset viranomaiset ovat antaneet hänelle joko virallisella ilmoituksella tai muulla tavoin tiedon siitä, että häntä epäillään tai syytetään rikoksesta, ja riippumatta siitä, onko hän menettänyt vapautensa. Direktiiviä sovelletaan menettelyn päätökseen saattamiseen asti, mikä tarkoittaa sen kysymyksen lopullista ratkaisemista, onko epäilty tai syytetty tehnyt rikoksen, sekä tarvittaessa

tuomion antamista ja muutoksenhaun ratkaisemista. Direktiiviä sovelletaan myös eurooppalaista pidätysmääräystä koskevan menettelyn kohteena olevaan henkilöön siitä lähtien, kun hänet pidätetään täytäntöönpanojäsenvaltiossa. Lisäksi direktiiviä sovelletaan sellaisiin muihin henkilöihin kuin epäiltyihin tai syytettyihin, joista poliisin tai muun lainvalvontaviranomaisen suorittamien kuulustelujen aikana tulee epäiltyjä tai syytettyjä. Avustajadirektiivin soveltamisala sisältää vähäisiä rikkomuksia koskevan poikkeuksen. Avustajadirektiiviä on joka tapauksessa sovellettava kaikilta osin, jos epäilty tai syytetty menettää vapautensa, riippumatta siitä, missä vaiheessa rikosoikeudellinen menettely on.

Oikeusapudirektiivin johdanto-osan kappaleen 9 mukaan direktiiviä ei olisi sovellettava, kun epäillyt tai syytetyt henkilöt taikka etsityt henkilöt ovat luopuneet oikeudestaan käyttää avustajaa avustajadirektiivin 9 artiklan tai 10 artiklan 3 kohdan mukaisesti, eivätkä ole peruuttaneet tällaista luopumista, tai kun jäsenvaltiot ovat soveltaneet avustajadirektiivin 3 artiklan 5 tai 6 kohdan mukaisia väliaikaisia poikkeuksia, tällaisten poikkeusten voimassaoloaikana, sanotun kuitenkin rajoittamatta lapsidirektiivin 6 artiklan soveltamista.

Avustajadirektiivin 3 artiklan 5 kohdan mukaan jäsenvaltiot voivat poikkeuksellisissa olosuhteissa ja vain ennen oikeudenkäyntiä väliaikaisesti poiketa epäillyn tai syytetyn oikeudesta käyttää avustajaa ilman aiheutonta viivästystä vapaudenmenetyksen jälkeen, mikäli avustajan käyttö ei ole mahdollista epäillyn tai syytetyn maantieteellisesti syrjäisen olinpaikan vuoksi. Suomessa oikeus avustajan käyttöön esitutkinnassa ja oikeudenkäynnin aikana on turvattu ilman maantieteelliseen sijaintiin liittyvää poikkeusmahdollisuutta. Saman artiklan 6 kohdan mukaan jäsenvaltiot voivat poikkeuksellisissa olosuhteissa ja vain oikeudenkäyntiä edeltävässä vaiheessa väliaikaisesti poiketa artiklan 3 kohdassa (kohdassa säädetään siitä mitä oikeudella käyttää avustajaa tarkoitetaan) säädettyjen oikeuksien soveltamisesta siltä osin kuin tämä on tapauksen erityisolosuhteet huomioon ottaen perusteltua jommastakummasta seuraavasta pakottavasta syystä: a) jos on kiireellinen tarve ehkäistä henkilön henkeen, vapautteen tai fyysiseen koskemattomuuteen kohdistuvat vakavat haitalliset seuraukset tai b) jos tutkintaviranomaisten on välttämätöntä toteuttaa välittömiä toimia, jotta estetään rikosoikeudellisten menettelyjen merkittävä vaarantuminen.

Avustajadirektiivin johdanto-osan kappaleen 32 mukaan jäsenvaltioiden olisi saatava väliaikaisesti poiketa oikeudesta käyttää avustajaa oikeudenkäyntiä edeltävässä vaiheessa, jos tutkintaviranomaisten on ehdottomasti toteutettava välittömiä toimia, jotta estetään rikosoikeudellisten menettelyjen merkittävä vaarantuminen, erityisesti olennaisten todisteiden tuhoutuminen tai muuttuminen tai todistajiin vaikuttaminen. Tällä perusteella tehdyn väliaikaisen poikkeuksen aikana toimivaltaiset viranomaiset

voivat kuulustella epäiltyä tai syytettyä ilman avustajan läsnäoloa edellyttäen, että hänelle on kerrottu, että hänellä on oikeus vaieta, ja hän voi käyttää kyseistä oikeutta, ja että kuulustelu ei vaaranna puolustuksen oikeuksia, mukaan lukien oikeus olla todistamatta itseään vastaan. Kuulustelu voidaan suorittaa ainoastaan sitä varten ja siltä osin kuin se on tarpeen olennaisten tietojen saamiseksi, jotta voidaan estää rikosoikeudellisten menettelyjen merkittävä vaarantuminen. Tämän poikkeuksen väärinkäyttö vahingoittaisi lähtökohtaisesti peruuttamattomasti puolustuksen oikeuksia.

Sen lisäksi, että epäillyllä tai syytetyllä henkilöllä on avustajadirektiivin mukainen oikeus avustajan käyttöön, edellyttää oikeusapudirektiivin soveltaminen jonkin seuraavan edellytyksen täyttymistä: henkilö on menettänyt vapautensa, henkilön on unionin tai kansallisen lainsäädännön mukaisesti käytettävä avustajan apua tai henkilön on oltava tai hän saa olla läsnä jonkin tutkintatoimen tai todisteiden keräämistöimen aikana, joihin kuuluvat ainakin ryhmätunnistukset, vastakkainkuulustelut ja rikospaikan rekonstruoinnit.

Oikeusapudirektiivissä ei määritellä mitä 'vapaudenmenetyksellä' tarkoitetaan. Johdanto-osan kappaleen 15 mukaan seuraavissa tilanteissa ei kuitenkaan ole kyse vapaudenmenetyksestä: epäillyn tai syytetyn henkilön henkilöllisyyden toteaminen, sen määrittäminen, olisiko tutkinta aloitettava, aseiden hallussapidon tai muun vastaavan turvallisuuteen liittyvän seikan todentaminen, muiden kuin tässä direktiivissä nimenomaisesti tarkoitettujen tutkintatoimien tai todisteiden keräämistöimien toteuttaminen, kuten ruumiintarkastus, fyysinen tarkastus, verikoe, alkoholitestit tai vastaava testi taikka valokuvien tai sormenjälkien ottaminen, tai epäillyn tai syytetyn henkilön saattaminen toimivaltaisen viranomaisen tutkittavaksi kansallisen lainsäädännön mukaisesti.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 2 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan rikoksesta epäillyllä on oikeus itse huolehtia puolustuksestaan esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä. 2 momentin mukaan hänelle on pyynnöstä määrättävä puolustaja, jos 1) häntä epäillään tai hänelle vaaditaan rangaistusta rikoksesta, josta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin neljä kuukautta vankeutta, tai tällaisen rikoksen yrityksestä tai osallisuudesta siihen; tai 2) hän on pidätettynä tai vangittuna.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 §:n 2 momentissa säädetään direktiiviehdotusta tiukemmasta oikeussuojasta tietyissä tapauksissa. Momentin mukaan epäillylle on määrättävä puolustaja viran puolesta, kun 1) epäilty ei kykene puolustamaan itseään; 2) epäilty, jolla ei ole puolustajaa, on alle 18-vuotias, jollei ole ilmeistä, ettei hän tarvitse

puolustajaa; 3) epäillyn valitsema puolustaja ei täytä puolustajalle asetettavia vaatimuksia tai kykene asianmukaisesti puolustamaan epäiltyä; tai 4) siihen on muu erityinen syy.

Mikäli yllä mainitut edellytykset puolustajan määräämiselle eivät täyty, on mahdollista saada oikeusapua oikeusapulainsäädännön asettamien edellytysten täyttyessä.

Nykymuotoinen oikeusapulaki (257/2002) tuli voimaan 1.6.2002 (HE 82/2001²). Lain säätämisen tavoitteena oli luoda yksi yhtenäinen, periaatteessa kaikkia oikeudellisia asioita koskeva oikeusapujärjestelmä, jonka puitteissa valtion varoin kustannetaan oikeusapupalveluita kaikille sellaisille kansalaisille, jotka tarvitsevat oikeusavustajan palveluita, mutta joiden ei voida olettaa taloudellisen asemansa vuoksi kykenevän itse kokonaisuudessaan vastaamaan tarvitsemansa oikeusavun kustannuksista. Tavoitteena oli julkiseen oikeusapuun oikeutettujen kansalaispiirien laajentaminen niin, että selvästi suurin osa kansalaisista olisi oikeutettu julkiseen oikeusapuun ainakin osakorvausta vastaan ja oikeusapu tässä mielessä kehittyisi pelkästään vähävaraisimmille suunnatun oikeuden sijasta kansalaisoikeuden suuntaan. Lakiin on voimaantulon jälkeen tehty useita muutoksia.

Oikeusapulain 2 §:n mukaan oikeusapua annetaan henkilölle, jolla on kotikunta Suomessa taikka koti- tai asuinpaikka toisessa Euroopan unionin jäsenvaltiossa tai Euroopan talousalueeseen kuuluvassa valtiossa. Lisäksi oikeusapua annetaan edellä säädetyistä edellytyksistä riippumatta, jos henkilön asia käsitellään Suomen tuomioistuimessa tai jos oikeusapuun on erityistä syytä. Oikeusapuun kuuluvaa oikeudellista neuvontaa annetaan 1 momentissa säädetyistä edellytyksistä riippumatta kansainvälisluonteisten oikeudenkäyntien helpottamisesta tehdyssä yleissopimuksessa (SopS 47/1988) määrätyn edellytyksin.

Oikeusapulaissa säädetään nimenomaisesti niistä asioista, joissa oikeusapua ei anneta (7 §) tai joissa oikeusapuun ei kuulu avustaminen (6 §).³ Lähtökohtaisesti kaikissa muissa asioissa oikeusapua on mahdollista saada. Mikäli epäilty tai syytetty on menettänyt vapautensa, on aina kyse sellaisesta tilanteesta, missä oikeusapua aiheellisuusharkinnan perusteella myönnettäisiin.⁴

Artiklan 1 kohdan b alakohdan mukaan direktiiviä sovelletaan epäiltyihin ja syytettyihin henkilöihin, joilla on avustajadirektiivin mukaan oikeus

² Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeusapulaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi 82/2001.

³ Tarkemmin kappaleessa 2.4.

⁴ Oikeusapulakia sovellettaessa ratkaisevana lähtökohtana avustajan tarvetta harkittaessa on se, kykeneekö hakija ilman avustajaa asianmukaisesti valvomaan etuaan ja oikeuttaan asiassa; tarkemmin kappaleessa 2.9.

käyttää avustajaa ja joiden on unionin tai kansallisen lainsäädännön mukaisesti käytettävä avustajan apua.

Kansallinen lainsäädäntö ei sisällä yleistä avustajapakkoa. Halutessaan asianosainen saa ajaa itse omaa asiaansa tuomioistuimessa huomioon ottaen edellä mainitut tapaukset, joissa rikosjutun syytetylle on määrättävä julkinen puolustaja viran puolesta, jos syytetty ei ole itse hankkinut avustajaa eikä hän pyydä julkisen puolustajan määräämistä (ROL 2:1.3). Tähän pääsääntöön on säädetty ainoastaan yksi poikkeus. Oikeudenkäymiskäärän 15 luvun 1 §:n 4 momentin mukaan muun hakijan kuin viranomaisen on käytettävä asianomaiset kelpoisuusehdot täyttävää oikeudenkäyntiasiamiestä tai -avustajaa OK 31 luvussa tarkoitetuissa tuomiovirhekante-
lua tai tuomion purkamista koskevassa asiassa korkeimmassa oikeudessa. Säännös ei koske menetetyn määräajan palauttamista eikä muita ylimääräisiä muutoksenhakukeinoja, vaan niitä koskevan hakemuksen asianosainen voi tehdä itse. Säännös ei koske myöskään ylimääräistä muutoksenhaku hovioikeudessa tai muussa tuomioistuimessa. Kantelu- ja purkuasioissa avustajapakko koskee vain hakijaa, joka ei ole viranomainen, ei sen sijaan viranomaishakijoita (esimerkiksi syyttäjiä) eikä myöskään hakijan vastapuolta tai muuta henkilöä, jota kuullaan hakemuksen johdosta.

Edellä mainittu tarkoittaisi siis sitä, että oikeusapudirektiivin soveltaminen tulisi harkittavaksi, mikäli rikosasiassa epäilty tai syytetty olisi hakijana tuomiovirhekantelua tai tuomion purkamista koskevassa asiassa korkeimmassa oikeudessa. Tällaisissa tapauksissa oikeusapua olisi mahdollista saada voimassa olevien kansallisten säännösten mukaisesti⁵.

Artiklan 1 kohdan c alakohdan mukaan direktiiviä sovelletaan epäiltyihin ja syytettyihin henkilöihin, joilla on avustajadirektiivin mukaan oikeus käyttää avustajaa ja joiden on oltava tai jotka saavat olla läsnä jonkin tutkintatoimen tai todisteiden keräämistöimen aikana, joihin kuuluvat ainakin ryhmätunnistukset, vastakkainkuulustelut ja rikospaikan rekonstruoinnit.

Direktiivin johdanto-osassa tai itse artiklassa termien tarkoitusta ei avata. Avustajadirektiivin johdanto-osan kappaleen 26 mukaan ryhmätunnistuksella tarkoitetaan tilannetta, jossa epäilty tai syytetty on muiden henkilöiden joukossa, jotta uhri tai todistaja voisi tunnistaa hänet, ja vastakkainkuulustelulla tarkoitetaan tilannetta, jossa syytetty tai epäilty saatetaan yhteen yhden tai useamman todistajan tai uhrin kanssa, jos näiden kesken on erimielisyyttä tärkeistä tosiseikoista tai kysymyksistä.

Suomen lainsäädännössä ei ole säännöksiä vastakkainkuulustelusta esitutkinnassa tai rikospaikan rekonstruoinnista. Ryhmätunnistuksesta on säännökset esitutkintalain 8 luvussa.

⁵ Esimerkiksi KKO:2018:9 ja KKO:2015:36.

Artiklan 2 kohdan mukaan direktiiviä sovelletaan myös etsittyihin henkilöihin, jotka on pidätetty täytäntöönpanojäsenvaltiossa ja joilla on oikeus käyttää avustajaa avustajadirektiivin mukaisesti.

Rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä annetun lain (1286/2003) 20 §:n mukaan luovutettaessa Suomesta toiseen jäsenvaltioon luovutettavaksi pyydetyllä on oikeus käyttää avustajaa. Luovutettavaksi pyydetylle on määrättävä puolustaja, jos hän sitä pyytää. Tuomioistuin määrää puolustajalle maksettavaksi kohtuullisen korvauksen, joka jää valtion vahingoksi. Puolustajan määräämisestä viran puolesta samoin kuin puolustajasta muutoin on soveltuvin osin voimassa, mitä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 2 luvussa säädetään.⁶

Artiklan 3 kohdan mukaan direktiiviä sovelletaan myös 1 kohdassa säädettyin edellytyksin henkilöihin, jotka eivät aluksi olleet epäiltyjä tai syytettyjä henkilöitä, mutta joista poliisin tai muun lainvalvontaviranomaisen suorittaman kuulustelun aikana tulee epäiltyjä tai syytettyjä henkilöitä. Johdanto-osan kappaleessa 10 todetaan, että kun henkilöstä, joka ei alun perin ollut epäilty tai syytetty henkilö, kuten todistajasta, tulee poliisin tai muun lainvalvontaviranomaisen rikosoikeudellisen menettelyn yhteydessä suorittaman kuulustelun aikana epäilty tai syytetty henkilö, kuulustelu olisi keskeytettävä välittömästi. Kuulustelua olisi kuitenkin voitava jatkaa, jos kyseiselle henkilölle on annettu tieto siitä, että hänestä on tullut epäilty tai syytetty henkilö, ja hän voi käyttää täysimääräisesti tässä direktiivissä säädettyjä oikeuksia.

Esitutkintalain (805/2011) 4 luvun 9 §:n 1 momentin nojalla henkilölle, johon kohdistetaan esitutkintatoimenpiteitä, on mahdollisimman nopeasti ilmoitettava hänen asemansa muuttumisesta (HE 222/2010 vp s. 197). Aseman muuttuminen tulee ottaa heti huomioon, koska henkilön oikeudet esitutkinnassa määräytyvät hänen asemansa mukaan. Jos muussa asemassa, kuten todistajana, kuultavasta henkilöstä tulee kuulustelun aikana rikoksesta epäilty, kuulustelu on keskeytettävä ja henkilöä on kuultava uudelleen epäiltynä. (ks. myös HE 99/2016 vp s. 8). Kun henkilölle ilmoitetaan, että häntä epäillään rikoksesta, hänelle on viipymättä ja viimeistään ennen hänen kuulemistaan ilmoitettava muun muassa oikeudesta käyttää valitsemaansa avustajaa, oikeudesta puolustajaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 §:ssä säädetyillä edellytyksillä ja oikeudesta maksuttomaan oikeusapuun ja avustajaan oikeusapulaissa (257/2002) säädetyillä edellytyksillä.

Direktiivin soveltamisalaa on rajattu artiklan 4 kohdan säännöksellä. Kun kyse on vähäisistä rikkomuksista ja jos muu viranomainen kuin tuomiois-

⁶ Tarkemmin kappaleessa 2.5.

tuin, jolla on toimivalta rikosasioissa, määrää rangaistuksen, josta on mahdollista valittaa tällaiseen tuomioistuimeen, direktiiviä sovelletaan ainoastaan kyseisessä tuomioistuimessa tällaisen valituksen johdosta käytävään menettelyyn, sanotun kuitenkaan rajoittamatta oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Sama soveltuu tilanteeseen, jossa kyse on vähäisistä rikkomuksista, jos rangaistukseksi ei voida määrätä vapaudenmenetystä. Direktiiviä on joka tapauksessa sovellettava, kun tutkintavankeutta koskeva päätös tehdään, ja tutkintavankeuden aikana menettelyjen missä tahansa vaiheessa siihen asti kun menettely on saatu päätökseen.

Johdanto-osan kappaleessa 11 kohtaa avataan toteamalla, että joissakin jäsenvaltioissa jokin muu viranomainen kuin tuomioistuin, jolla on toimivalta rikosasioissa, määrää suhteellisen vähäisistä rikkomuksista rangaistuksen, joka on muu kuin vapaudenmenetys. Asia voi olla näin esimerkiksi liikenne rikkomusten osalta, joita tapahtuu runsaasti ja jotka saatetaan havaita liikenteenvalvonnan johdosta. Tällaisissa tilanteissa olisi kohtuutonta edellyttää, että toimivaltainen viranomainen takaa kaikki tämän direktiivin mukaiset oikeudet. Jos jäsenvaltion lainsäädännössä säädetään, että tällainen viranomainen määrää seuraamuksen vähäisistä rikkomuksista, ja seuraamuksen määräämisestä on joko mahdollista valittaa tuomioistuimeen, jolla on toimivalta rikosasioissa, tai asia on muuten mahdollista siirtää tällaisen tuomioistuimen käsiteltäväksi, tätä direktiiviä olisi näin ollen sovellettava ainoastaan kyseisessä tuomioistuimessa tällaisen valituksen tai siirron johdosta käytävään menettelyyn.

Johdanto-osan kappaleessa 12 todetaan lisäksi, että joissakin jäsenvaltioissa tietyt vähäisiä rikkomuksia, erityisesti vähäisiä liikenne rikkomuksia, yleisten kunnallisten määräysten vähäisiä rikkomuksia ja vähäistä yleisen järjestyksen loukkaamista, pidetään rikoksina. Tällaisissa tilanteissa olisi kohtuutonta edellyttää, että toimivaltainen viranomainen takaa kaikki tämän direktiivin mukaiset oikeudet. Jos jäsenvaltion lainsäädännössä säädetään vähäisten rikkomusten osalta, että vapaudenmenetystä ei voida määrätä seuraamukseksi, tätä direktiiviä olisi näin ollen sovellettava ainoastaan menettelyihin tuomioistuimessa, jolla on toimivalta rikosasioissa.

Vielä johdanto-osan kappaleen 13 mukaan direktiiviä sovelletaan vähäisiin rikkomuksiin tässä direktiivissä säädetyin edellytyksin. Jäsenvaltioiden olisi voitava soveltaa tarveharkintaa, aiheellisuusharkintaa tai molempia sen arvioimiseksi, onko oikeusapua annettava. Edellyttäen, että kunnioitetaan oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, aiheellisuusharkinnan edellytysten voidaan katsoa jäävän täyttymättä tiettyjen vähäisten rikkomusten osalta. Johdanto-osan kappaleen 14 mukaan direktiivin soveltamisala tiettyjen vähäisten rikkomusten osalta ei saisi vaikuttaa Euroopan ihmisoikeussopimuksessa määrättyihin jäsenvaltioiden velvoitteisiin varmistaa oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, mukaan lukien avun saaminen avustajalta.

Artiklan kohdan 4 säännös jättää direktiivin soveltamisalan ulkopuolelle sakkomenettelyn (Laki sakon ja rikesakon määräämisestä 754/2010 on tullut voimaan 1.1.2016. Lailla uudistettiin aiempi rikesakko- ja rangaistusmääräysmenettely). Myöskään avustajadirektiivin mukainen avustajan käyttöoikeus ei koske sakkomenettelylain mukaisia summaarisia menetteilyitä. Lisäksi on huomattava, että mikäli vähäinen rikkomusasia tulisi käsiteltäväksi tuomioistuimessa, edellyttäisi oikeusapudirektiivin soveltaminen, että epäilty tai syytetty henkilö olisi menettänyt vapautensa artiklan 1 kohdan a alakohdan mukaisesti.

Tutkintavankeudella tarkoitetaan aikaa, jonka rikoksesta epäilty on vangittuna rikoksen johdosta ennen täytäntöönpanokelpoista tai lainvoimaista tuomiota. Tutkintavankeuden tarkoituksena on ennen kaikkea turvata rikoksen esitutkinta, tuomioistuinkäsittely ja rangaistusten täytäntöönpano. Tutkintavankeudesta määrää kärjäoikeus päättämällä vangita rikoksesta epäillyn. Vangitseminen on mahdollista, jos epäilyn tueksi on todennäköisiä syitä ja pakkokeinolain (806/2011) 2 luvun 5 §:ssä säädetty erityiset edellytykset täyttyvät.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 §:n 2 momentin mukaan rikoksesta epäillylle on pyynnöstä määrättävä puolustaja, jos häntä epäillään tai hänelle vaaditaan rangaistusta rikoksesta, josta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin neljä kuukautta vankeutta. Pakkokeinolain 2 luvun 5 §:n mukaan rikoksesta todennäköisin syin epäilty saadaan pidättää, jos rikoksesta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin kaksi vuotta vankeutta tai rikoksesta on säädetty lievempi rangaistus kuin kaksi vuotta vankeutta, mutta siitä säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta ja muut säädetty edellytykset täyttyvät. Näissä tapauksissa epäillyllä on oikeus julkiseen puolustajaan. Mikäli puolustajan määräämisen edellytykset eivät täyty, on epäillyllä oikeus oikeusapuun tarveharkinnan⁷ edellytysten täytyessä.

Edellä esitetyn perusteella artikla 2 ei vaikuttaisi edellyttävän lainsäädännön muuttamista.

2.3 Oikeusavun määritelmä (artikla 3)

Direktiivin 3 artiklan mukaan oikeusavulla tarkoitetaan jäsenvaltion rahoittamaa avustajan antamaa apua, jolla mahdollistetaan se, että oikeutta avustajaan voidaan käyttää.

⁷ Tarveharkinnalla tarkoitetaan oikeusapua hakevan taloudellisen aseman selvittämistä ns. käyttövaralaskelmalla. Yksinäisen henkilön käyttövaran ollessa enintään 600 €/kk, hän saa oikeusapua 0 %:n omavastuuosuudella. Vastaavasti käyttövaran ollessa yli 1 300 €/kk, ei oikeusapua myönnetä.

Oikeusavun määritelmää koskevaa säännöstä on tarkennettu johdanto-osan kappaleessa 8, jonka mukaan oikeusavun olisi katettava epäiltyjen, syytettyjen henkilöiden ja etsittyjen henkilöiden puolustuksesta aiheutuvat kulut. Jäsenvaltioiden toimivaltaisten viranomaisten olisi oikeusapua antaessaan voitava vaatia, että epäillyt, syytetyt henkilöt tai etsityt henkilöt vastaavat näistä kustannuksista osin itse, taloudellisista resursseistaan riippuen.

Oikeusapulain 1 §:n mukaan oikeusapua annetaan valtion varoin henkilölle, joka tarvitsee asiantuntevaa apua oikeudellisessa asiassa ja joka taloudellisen asemansa vuoksi ei kykene itse suorittamaan sen hoitamisen vaatimia menoja. Oikeusapuun kuuluu oikeudellinen neuvonta, tarpeelliset toimenpiteet sekä avustaminen tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa sekä vapautus eräistä asian käsittelyyn liittyvistä menoista siten kuin oikeusapulaissa tarkemmin säädetään. Oikeusapulain 3 §:n mukaan oikeusapua annetaan hakemuksesta korvauksetta tai omavastuuosuutta vastaan hakijan taloudellisen aseman perusteella. Hakijan taloudellinen asema arvioidaan hänen kuukausittain käytettävissään olevien varojen (käyttövara) ja varallisuuden perusteella.

Lain esitöissä (HE 82/2001 vp s. 73) todetaan, että avustajan tarvetta harkittaessa ratkaisevaa olisi se, kykeneekö hakija ilman avustajaa asianmukaisesti valvomaan etuaan kyseessä olevassa asiassa. Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja kansalaisyhteiskunnan ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen asettamat vaatimukset olisi otettava huomioon.

Artikla 3 ei edellytä kansallisen lainsäädännön muuttamista.

2.4 Oikeusapu rikosoikeudellisissa menettelyissä (artikla 4)

Direktiivin 4 artiklan 1 kohdan mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava, että epäillyillä ja syytetyillä henkilöillä, jotka eivät pysty itse maksamaan avustajan avusta, on oikeus saada oikeusapua, jos oikeuden toteutuminen sitä edellyttää. Artiklan kohdan 2 mukaan jäsenvaltiot voivat kuitenkin soveltaa tarveharkintaa, aiheellisuusharkintaa tai molempia sen arvioimiseksi, onko oikeusapua annettava 1 kohdan mukaisesti.

Artiklan 3 kohdan mukaan jäsenvaltion on soveltaessaan tarveharkintaa arvioidakseen asianomaisessa jäsenvaltiossa sovellettavien kriteerien mukaisesti, pystyvätkö epäillyt tai syytetyt henkilöt maksamaan itse avustajan avusta, otettava huomioon kaikki asiaankuuluvat ja objektiiviset tekijät, kuten asianomaisen henkilön tulot, varallisuus ja perhetilanne, avustajan avusta aiheutuvat kustannukset sekä elintaso asianomaisessa jäsenvaltiossa.

Artiklan 4 kohdan mukaan jäsenvaltioiden soveltaessa aiheellisuusharkintaa sen arvioimiseksi, edellyttääkö oikeuden toteutuminen oikeusavun antamista, niiden on otettava huomioon rikoksen vakavuus, tapauksen monimutkaisuus ja siitä mahdollisesti määrättävän seuraamuksen ankaruus. Oikeusavun antaminen katsotaan joka tapauksessa aiheelliseksi silloin, kun epäilty tai syytetty henkilö saatetaan toimivaltaisen tuomioistuimen tai tuomarin tutkittavaksi tutkintavankeudesta päättämiseksi missä tahansa direktiivin soveltamisalaan kuuluvassa menettelyn vaiheessa ja tutkintavankeuden aikana. Viimeksi mainituissa tilanteissa tarveharkintaa voidaan siis kuitenkin soveltaa.

Johdanto-osan kappaleen 17 mukaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kohdan c alakohdan mukaisesti epäiltyjen ja syytettyjen henkilöiden, jotka eivät pysty itse maksamaan avustajan avusta, on voitava saada oikeusapua, jos oikeudenmukaisuus niin vaatii. Tämän vähimmäissäännön mukaan jäsenvaltiot voivat soveltaa tarveharkintaa, aiheellisuusharkintaa tai molempia. Tällaisen harkinnan soveltaminen ei saisi rajoittaa perusoikeuskirjassa ja Euroopan ihmisoikeussopimuksessa turvattuja oikeuksia ja menettelytakeita, sellaisina kuin unionin tuomioistuin tai Euroopan ihmisoikeustuomioistuin niitä tulkitsevat, eikä poiketa niistä.

Oikeudesta avustajaan on määrätty Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kohdan c alakohdassa. Sen mukaan jokaisella syytetyllä on oikeus puolustautua henkilökohtaisesti tai itse valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan välityksellä, ja jos hän ei pysty itse maksamaan saamastaan oikeusavusta, hänen on saatava se korvauksetta oikeudenmukaisuuden niin vaatiessa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännöstä huomiota voidaan tältä osin kiinnittää esimerkiksi ratkaisuun tapauksessa *Quaranta v. Sveitsi* (1991), jossa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksia katsottiin loukatun, koska syytetty ei ollut saanut maksutonta oikeusapua.⁸

Oikeusapulain 3 §:n mukaan oikeusapua annetaan hakemuksesta korvauksetta tai omavastuuosuutta vastaan hakijan taloudellisen aseman perusteella. Hakijan taloudellinen asema arvioidaan hänen kuukausittain käytettävissään olevien varojen (käyttövara) ja varallisuuden perusteella. Käyttövara lasketaan hakijan ja hänen aviopuolisonsa taikka hänen kanssaan avioliitonomaisissa olosuhteissa tai rekisteröidyssä parisuhteessa elävän kuukausittaisten tulojen, välttämättömien menojen ja elatusvelvollisuuden perusteella. Jos hakija on epäiltynä tai vastaajana rikosasiassa taikka jos puoliset ovat toistensa vastapuolina tai asuvat pysyvästi välien rikkoutumisen vuoksi erillään, oikeusapu määräytyy vain hakijan taloudellisen aseman perusteella.

⁸ *Quaranta v. Sveitsi*, EIT:A-2015, 24.5.1991.

Hakija saa oikeusapua käyttövarastaan aiheutuvien rajoitusten estämättä, jos hän osoittaa, ettei kykene vastaamaan asian käsittelyn edellyttämistä kustannuksista sen vuoksi, että elinkustannukset ovat Suomea korkeammat siinä Euroopan unionin jäsenvaltiossa tai Euroopan talousalueeseen kuuluvassa valtiossa, jossa hänellä on koti- tai asuinpaikka.

Oikeusapua annetaan henkilölle, jonka käyttövara ja varallisuus eivät ylitä valtioneuvoston asetuksella tarkemmin vahvistettavaa määrää. Valtioneuvoston asetuksella oikeusavusta (388/2002) on säädetty tarkemmin huomioon otettavista tuloista ja menoista sekä elatusvelvollisuuden vaikutuksesta käyttövaraa laskettaessa, varallisuuden huomioon ottamisesta sekä niistä perusteista, joita noudatetaan määrättäessä oikeusapua saaneen omavastuuosuus.

Omavastuuosuuden määrä lasketaan vahvistetusta avustajan palkkiosta ja kulukorvauksesta arvonlisäveroineen. Jos oikeusapua myönnettäessä määrätty omavastuuosuus muodostuisi oikeusapua saaneen taloudellisiin oloihin nähden selvästi kohtuuttomaksi, omavastuuosuuden määrää voidaan alentaa (oikeusapulaki 20.1 §). Lain esitöissä todetaan tältä osin, että kaavamaiseen omavastuujärjestelmään liittyvien kohtuuttomuuksien välttämiseksi on perusteltua, että omavastuuosuutta voitaisiin alentaa oikeusapua saaneen maksukyvyn kannalta selvästi kohtuuttomiksi muodostuvissa tilanteissa (HE 82/2001 vp s. 108).

Yksityiselle avustajalle vahvistetaan kohtuullinen palkkio tarpeellisista toimenpiteistä niihin käytetyn ajan perusteella ja välttämättömästä matkustamisesta johtuvasta ajanhukasta sekä korvaus kuluista. Avustaja ei saa omavastuuosuuden lisäksi periä muuta palkkiota tai korvausta oikeusavun saajalta (oikeusapulaki 17 §). Avustajalle maksettavasta palkkiosta säädetään valtioneuvoston asetuksessa oikeusavun palkkioperusteista (290/2008). Asetuksen mukaan tuntipalkkio on tällä hetkellä 110 euroa. Avustajan vaatimuksesta hänelle voidaan tuntipalkkion sijasta maksaa asetuksessa tarkemmin säädetty vähimmäispalkkio.

Oikeusapua annetaan oikeusapulain mukaisesti yksityishenkilöille oikeudellisissa asioissa. Rikosasioiden osalta ainoa rajoitus soveltamisalassa koskee avustajan määräämistä yksinkertaisessa rikosasiassa. Oikeusapulain 6 §:n 2 momentin 2 kohdan mukaan oikeusapuun ei kuulu avustaminen yksinkertaisessa rikosasiassa, jossa yleisen rangaistuskäytännön mukaan ei ole odotettavissa sakkoa ankarampaa rangaistusta tai jossa muutoin odotettavissa olevaan rangaistukseen ja asian selvitettyyn tilaan nähden syytetyn oikeusturva ei edellytä avustajan käyttämistä. Näissäkin asioissa julkinen oikeusavustaja voi pykälän 3 momentin mukaan tarvittaessa antaa oikeudellisia neuvoja ja laatia tarvittavia asiakirjoja. Lain esitöiden

(HE 82/2001 vp s. 83) mukaan oikeusapuratkaisun tulisi perustua tapauskohtaiseen harkintaan ja avustaja olisi määrättävä, jos hakija ei kykene ilman avustajaa asianmukaisesti valvomaan etuaan ja oikeuttaan asiassa.

Oikeusapulain 7 §:ssä säädetään vielä nimenomaisesti, että oikeusapua ei anneta, jos asialla on hakijalle vähäinen merkitys, se olisi selvästi tarkoituksetonta verrattuna hakijalle siitä koituvaan hyötyyn, asian ajaminen olisi oikeuden väärinkäyttämistä tai asia perustuu siirrettyyn oikeuteen ja on aihetta otaksua siirron tapahtuneen oikeusavun saamiseksi. Ottaen huomioon oikeusapudirektiivin soveltamisala ja erityisesti sen 2 artiklan 1 kohdan a alakohdan mukainen edellytys, että epäilty tai syytetty henkilö on menettänyt vapautensa, ei ristiriitaa oikeusapudirektiivin ja kansallisen lainsäädännön välillä tältä osin olisi. Lisäksi tässä kohdin voidaan huomiota kiinnittää myös oikeusapudirektiivin 2 artiklan 4 kohtaan, jonka mukaisesti direktiiviä ei lähtökohtaisesti sovelleta vähäisiin rikkomuksiin.

Artiklan kohdissa 1-4 säädettyjen kansallisten velvoitteiden osalta voidaan todeta, että kansallinen lainsäädäntömme sisältää tarkat säännökset tarveharkintakriteereistä. Mikäli omavastuuosuus muodostuisi yksittäistapauksessa hakijan taloudellisiin oloihin nähden selvästi kohtuuttomaksi, mahdollistaa oikeusapulaki omavastuuosuuden alentamisen. Tarveharkintakriteereiden lisäksi kansallinen lainsäädäntömme sisältää tarkat määräykset avustajan palkkion suuruudesta eikä avustaja saa periä tämän palkkion lisäksi muuta palkkiota tai korvausta päämieheltään. Oikeusapua annetaan rikosoikeudellisissa menettelyissä yksinkertaisia rikosasioita lukuun ottamatta kaikissa asioissa. Yksinkertaisessakin rikosasiassa avustajan määrääminen on mahdollista, jos hakija ei ilman avustajaa kykene asianmukaisesti valvomaan etuaan.

Artiklan 5 kohdan mukaan jäsenvaltioiden on huolehdittava siitä, että oikeusapua annetaan ilman aiheetonta viivästystä ja viimeistään ennen poliisin, toisen lainvalvontaviranomaisen tai oikeusviranomaisen suorittamia kuulusteluja tai ennen 2 artiklan 1 kohdan c alakohdassa tarkoitettujen tutkintatoimien tai todisteiden keräämistoimien toteuttamista. Johdantoosan kappaleessa 19 täsmennetään artiklan kohtaa toteamalla, että jos toimivaltaiset viranomaiset eivät tähän pysty, niiden olisi vähintään annettava hätäluonteista oikeusapua tai ensivaiheen oikeusapua ennen tällaisten kuulustelujen tai tutkintatoimien tai todisteiden keräämistoimien suorittamista.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ratkaisukäytännössään korostanut, että oikeus avustajaan alkaa heti esitutkinnan alusta alkaen ainakin niissä tapauksissa, joissa rikoksesta epäilty on haavoittuvainen esimerkiksi ollessaan rikosepäilyn vuoksi vapautensa menettäneenä. Oikeus avustajaan esitutkintavaiheessa on merkityksellinen, koska todisteiden kerääminen ja oikeudenkäynnin kohteen määrittäminen alkavat tuolloin. Varhainen ja

oikea-aikainen mahdollisuus tosiasiallisesti hyödyntää oikeutta avustajaan antaa tehokkaalla tavalla suojaa itsekriminointia vastaan (Dvorski v. Kroatia 20.10.2015 kohta 77, Salduz v. Turkki 27.11.2008 kohdat 54 - 55).

Ihmisoikeustuomioistuin on kiinnittänyt erityistä huomiota siihen, että rikoksesta epäillyllä on todellinen ja tehokas mahdollisuus turvautua lainopilliseen avustajaan ennen kuin häntä ensimmäisen kerran kuulustellaan tapahtumista esitutkintaviranomaisen toimesta. Itse esitutkintatoimenpiteen muodolla ei ole määräävää merkitystä sen arvioimiseksi, onko rikoksesta epäillyllä ollut avustajan tarvetta vai ei. Ihmisoikeustuomioistuin on huomauttanut, että tulkittaessa ihmisoikeussopimuksessa taattujen oikeuksien ulottuvuuksia täytyy usein tarkastella ylitse sen, miltä asiat näyttävät, ja keskittyä tilanteen tosiasiallisiin olosuhteisiin (Dvorski v. Kroatia 20.10.2015 kohta 82). Muissa kuin tavanomaisissa, varsinaisissa esitutkintakuulusteluissa tulisi rajoittua kysymään rikoksesta epäiltyä, jolla ei ole lainopillista avustajaa, kysymyksiä, jotka koskevat muuta kuin epäillyn teon keskeistä tapahtumienkulkua. Ihmisoikeustuomioistuin on katsonut, että poliisivirkamiehen suorittama epämuodollinen haastattelu oli ollut luonteeltaan esitutkintakuulustelu (Blokhin v. Venäjä 23.3.2016 kohdat 203 - 209), kun taas epäillyn kiinnioton yhteydessä rikospaikalla tehdyn henkilötarkastuksen yhteydessä suoritettu ensikuuleminen ei ollut itsekriminointisuojaan näkökulmasta esitutkintakuulustelu, koska siinä oli pidätettyä välittömästi tekopaikalla tehdyissä havainnoissa eikä lausuman ottaminen ollut laajentunut täysimuotoiseksi kuulusteluksi koskien syyteenalaista tekoa (Blaj v. Romania 8.4.2014 kohta 92). Rikoksesta epäillyn henkilötarkastuksen yhteydessä esitutkintaviranomaiselle antamat lausumat eivät tehneet kuulemisesta esitutkintakuulustelua, koska lausumia ei ollut annettu vastauksena esitutkintaviranomaisen niitä koskeviin kysymyksiin (Chukayev v. Venäjä 5.11.2015 kohdat 100 - 101).

Rikoksesta epäillylle tai syytetylle avustaja voidaan määrätä jo esitutkintavaiheessa. Vuonna 2014 voimaan tullessa esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistuksessa tarkennettiin sääntelyä, joka koskee oikeutta käyttää avustajaa esitutkinnassa. Esitutkintalain (805/2011) 4 luvun 10 §:n mukaan asianosaisella on oikeus käyttää valitsemaansa avustajaa esitutkinnassa. Rikoksesta epäillylle on ilmoitettava mainitusta oikeudesta siten kuin luvun 16 ja 17 §:ssä säädetään. Esitutkintaviranomaisen on muutenkin selvittävään rikokseen, rikoksen selvittämiseen ja asianosaisen henkilöön liittyvät seikat huomioon ottaen huolehdittava siitä, että asianosaisen oikeus käyttää avustajaa tosiasiallisesti toteutuu hänen sitä halutessaan ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin sitä edellyttäessä. Esitutkintalain 16 §:n mukaan ilmoitettaessa henkilölle, että häntä epäillään rikoksesta, hänelle on viipymättä ja viimeistään ennen hänen kuulemistaan ilmoitettava muun muassa 1) oikeudesta käyttää valitsemaansa avustajaa;

2) oikeudesta puolustajaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 §:ssä säädetyillä edellytyksillä; ja 3) oikeudesta maksuttomaan oikeusapuun ja avustajaan oikeusapulaissa (257/2002) säädetyillä edellytyksillä.

Kansallinen lainsäädäntömme ei tunne käsitettä ensivaiheen oikeusapu. Oikeudellisen avun antaminen voi kuitenkin alkaa tarvittaessa tilanteen äkkinäisesti niin vaatiessa jo ennen varsinaisen oikeusapupäätöksen tekemistä. Oikeusapupäätös voidaan oikeusapulain mukaan tehdä tällöin taannehtivasti. Lain 13 §:n mukaan oikeusapu voidaan myöntää hakemuspäivästä lukien tai, jos siihen on edellytykset, myös taannehtivasti koskemaan asiassa jo suoritettuja tarpeellisia toimenpiteitä. Jos hakemus on tehty vasta sen jälkeen kun asia on tuomioistuimessa ratkaistu, oikeusapu ei kuitenkaan koske tämän ratkaisun antamista edeltäneitä toimenpiteitä. Oikeusapu on myöntämisestä lähtien voimassa kaikissa oikeusasteissa, joissa asiaa käsitellään.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 4 §:n mukaan myös puolustajan määräys voidaan antaa taannehtivasti koskemaan asiassa jo suoritettuja tarpeellisia toimenpiteitä. 2 luvun 7 §:n mukaan puolustajan tulee niin pian kuin mahdollista neuvotella päämiehensä kanssa ja ryhtyä valmistelemaan hänen avustamistaan sekä ryhtyä sellaisiin toimenpiteisiin, joita tämän oikeuksien valvominen vaatii.

Suomessa ei ole käytössä erityistä avustajien päivystysjärjestelmää, eikä oikeusapudirektiivi aseta velvollisuutta järjestelmän luomiseen. Suomen Asianajajaliitolla on kotisivuillaan Etsi asianajaja-palvelu, josta asianosainen voi hakea itselleen sopivan asianajajan avustamaan häntä esimerkiksi rikosasiassa. Lisäksi Suomen Asianajajaliitto on kerännyt erillisen luettelon niistä asianajajista, jotka ovat liiton toimistoon ilmoittaneet hoitavansa rikosasioita. Tämä luettelo on toimitettu liiton paikallisosastoille ja pyydetty osastoja täydentämään luetteloa tarvittaessa sekä toimittamaan luettelo alueensa poliisilaitoksille ja vankiloihin. Se, että asianajaja on mainittu kyseisessä luettelossa, ei tarkoita, että ko. asianajaja päivystäisi. Kukaan asianajaja päättää tapauskohtaisesti, ottaako tarjotun toimeksiannon vastaan.

Oikeusavun antamisessa ei ole ajallisesti ilmennyt ongelmia. Sähköisen asioinnin käyttöönoton jälkeen oikeusapupäätös on selvissä tapauksissa mahdollista saada keskimäärin 1-2 päivän kuluessa. Oikeusministeriö on kuitenkin päättänyt aloittaa vielä kuluvan vuoden aikana avustajien sähköisen päivystysalustan kehittämisen.

Artiklan 6 kohta sisältää vielä nimenomaisen täsmennyksen siitä, että oikeusapua annetaan ainoastaan niitä rikosoikeudellisia menettelyjä varten, joissa asianomainen henkilö on rikoksesta epäiltynä tai syytettynä.

Edellä esitetyn perusteella voidaan kokonaisuutena arvioida, että kansallinen lainsäädäntö vastaa direktiivissä edellytettyä koko artiklan osalta.

2.5 Oikeusapu eurooppalaista pidätysmääräystä koskevissa menettelyissä (artikla 5)

Direktiivin 5 artiklan 1 kohdan mukaan täytäntöönpanojäsenvaltion on huolehdittava siitä, että eurooppalaista pidätysmääräystä koskevassa menettelyssä etsityllä henkilöllä on oikeus oikeusapuun siitä lähtien, kun hänet pidätetään pidätysmääräyksen nojalla siihen asti kun hänet luovutetaan tai siihen asti, kun luovuttamatta jättämistä koskeva päätös saa lainvoiman. Kohdan mukaan etsityillä henkilöillä olisi siis oltava oikeus saada oikeusapua täytäntöönpanojäsenvaltiossa

5 artiklan 2 kohdan mukaan pidätysmääräyksen antaneen jäsenvaltion on huolehdittava siitä, että etsityillä henkilöillä, jotka ovat eurooppalaista pidätysmääräystä koskevien menettelyjen kohteena rikossyytteesen asettamista varten ja jotka käyttävät avustajadirektiivin artiklan 4 ja 5 kohdan mukaista oikeuttaan nimetä avustaja pidätysmääräyksen antaneessa jäsenvaltiossa avustamaan täytäntöönpanojäsenvaltion avustajaa, on oikeus saada oikeusapua pidätysmääräyksen antaneessa jäsenvaltiossa tällaisissa menettelyissä, jotka toteutetaan täytäntöönpanojäsenvaltiossa, jos oikeusapu on tarpeen, jotta asianomainen voisi tehokkaasti käyttää oikeutta saattaa asiansa tuomioistuimen käsiteltäväksi. Kohdassa 2 siis säädetään etsityn henkilön oikeudesta saada avustaja pidätysmääräyksen antaneessa jäsenvaltiossa avustamaan teknisluonteisesti täytäntöönpanojäsenvaltiossa määrättyä avustajaa.

Johdanto-osan kappaleessa 21 täsmennetään, että 2 kohdan mukainen tilanne olisi silloin, kun avustaja täytäntöönpanojäsenvaltiossa ei pysty hoitamaan eurooppalaisen pidätysmääräyksen täytäntöönpanoon liittyviä tehtäviään tehokkaasti ja vaikuttavasti ilman pidätysmääräyksen antaneen jäsenvaltion avustajan apua. Oikeusapu olisi tällöin tarpeen, jotta asianomainen voisi tehokkaasti käyttää perusoikeuskirjan 47 artiklassa vahvistettua oikeutta saattaa asiansa tuomioistuimen käsiteltäväksi. Kaikki päätökset, jotka koskevat oikeusavun antamista pidätysmääräyksen antaneessa jäsenvaltiossa, olisi annettava sen viranomaisen tehtäväksi, joka on toimivaltainen tekemään tällaisia päätöksiä kyseisessä jäsenvaltiossa, kyseisen jäsenvaltion tämän direktiivin säännöksiä täytäntöönpannessaan vahvistamien kriteerien perusteella.

Johdanto-osan kappaleessa 22 todetaan vielä, että sen varmistamiseksi, että etsityllä henkilöllä on tehokas mahdollisuus avustajan käyttämiseen, jäsenvaltioiden olisi huolehdittava siitä, että etsityillä henkilöillä on oikeus saada oikeusapua siihen saakka kunnes heidät luovutetaan tai siihen saakka kunnes päätös luovuttamatta jättämisestä saa lainvoiman.

Artiklan 1 kohdan osalta merkitykselliset säännökset sisältyvät rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä annettuun lakiin (1286/2003, jäljempänä EU-luovuttamislaki), jolla on kansallisesti säädetty eurooppalaisesta pidätysmääräysmenettelystä. Eurooppalainen pidätysmääräys korvaa perinteisen luovuttamisjärjestelmän yksinkertaisemmalla ja nopeammalla järjestelyllä, jolla etsitty henkilö voidaan luovuttaa syytetoimenpiteitä tai vapaudenmenetyksen käsittävän rangaistuksen tai turvaamistoimenpiteen täytäntöönpanemista varten toisesta EU-maasta toiseen. Pidätysmääräys voidaan antaa sellaisiin tekoihin liittyviä syytetoimenpiteitä varten, joista kansallisen lainsäädännön mukaan voi seurata vapaudenmenetyksen käsittävä rangaistus tai turvaamistoimenpide, jonka enimmäisaika on vähintään 1 vuosi tai jos on annettu päätös rangaistustuomiosta tai turvaamistoimenpiteestä, jonka kesto on vähintään neljä kuukautta.

EU-luovuttamislain 20 §:n mukaan luovutettaessa Suomesta toiseen jäsenvaltioon luovutettavaksi pyydetyllä on oikeus käyttää avustajaa. Luovutettavaksi pyydetylle on määrättävä puolustaja, jos hän sitä pyytää. Tuomioistuin määrää puolustajalle maksettavaksi kohtuullisen korvauksen, joka jää valtion vahingoksi. Puolustajan määräämisestä viran puolesta samoin kuin puolustajasta muutoin on soveltuvin osin voimassa, mitä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 2 luvussa säädetään. Lain 20 a §:n (824/2014) mukaan poliisin on viipymättä kirjallisesti ilmoitettava luovutettavaksi pyydetylle, joka on otettu kiinni tai muuten tavoitettu Suomessa, muun muassa hänen edellä mainitusta oikeudestaan käyttää avustajaa tai saada pyynnöstä puolustaja.

Lain esitöiden (HE 88/2003 vp s.38) mukaan puolustajaa ei määrättäisi säännönmukaisesti, vaan pääsääntöisesti ainoastaan, jos luovutettavaksi pyydetty tätä pyytäisi. Puolustaja määrättäisiin tuomioistuimessa, joka olisi toimivaltainen käsittelemään myös luovuttamisasian ja puolustajalle valtion varoista maksettava korvaus jäisi aina valtion vahingoksi. Puolustaja voisi toimia avustajana 21 §:ssä (nyttemmin 20 a §, 824/2014) tarkoitettuja ilmoituksia ja tiedusteluja tehtäessä sekä luovuttamisasian sen jälkeisessä käsittelyssä sekä säilöön ottamisen voimassa pitämistä koskevassa käsittelyssä. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 4 §:n mukaisesti määräys voitaisiin antaa taannehtivasti koskemaan asiassa jo suoritettuja tarpeellisia toimenpiteitä. Jos luovutettavaksi pyydetty ei pyytäisi itselleen puolustajaa, hänelle olisi määrättävä sellainen viran puolesta muun muassa, jos hän ei kykenisi itse puolustamaan itseään tai jos hän olisi alle 18-vuotias, jollei olisi ilmeistä, ettei hän tarvitse puolustajaa.

Oikeudesta käyttää avustajaa ja puolustajaa olisi ilmoitettava luovutettavaksi pyydetylle viipymättä sen jälkeen, kun hänet on otettu kiinni tai muuten tavoitettu Suomessa (HE 71/2014 vp s. 30).

Avustajadirektiivin kansallisen täytäntöönpanon yhteydessä EU-luovuttamislakiin lisättiin säännökset oikeudesta nimetä avustaja luovuttamispyynnön esittäneessä jäsenvaltiossa sekä tietojen toimittamisesta avustajan nimeämistä varten. Lain (897/2016) 21 b §:n mukaan keskusrikospoliisin on ilmoitettava luovutettavaksi pyydetylle viipymättä hänen oikeudestaan nimetä avustaja luovuttamispyynnön esittäneessä jäsenvaltiossa. Jos luovutettavaksi pyydetty haluaa avustajan nimetä, keskusrikospoliisin on viipymättä ilmoitettava siitä luovuttamispyynnön esittäneen jäsenvaltion toimivaltaiselle viranomaiselle. Pykälän esitöiden mukaan avustajan tehtävänä olisi luovutettavaksi pyydettyä Suomessa avustavan puolustajan avustaminen antamalla tälle tietoja ja neuvoja, jotta luovutettavaksi pyydetty voi tosiasiallisesti käyttää eurooppalaista pidätysmääräystä koskevan puitepäätöksen mukaisia oikeuksiaan. Jos luovutettavaksi pyydetty haluaisi avustajan nimetä, keskusrikospoliisin olisi viipymättä ilmoitettava siitä pyynnön esittäneen jäsenvaltion toimivaltaisille viranomaisille, jotta nämä toimittaisivat luovutettavaksi pyydetylle tietoja kyseisessä jäsenvaltiossa toimivista avustajista, jotka hoitavat pidätysmääräysasioita. Keskusrikospoliisilla ei olisi tätä velvollisuutta, jos luovutettavaksi pyydetyllä jo olisi avustaja toisessa jäsenvaltiossa (HE 99/2016 vp s. 32-33).

EU-luovuttamislain 57 a §:n mukaan toisen jäsenvaltion toimivaltaisen viranomaisen ilmoittaessa Suomessa toimivaltaiselle viranomaiselle, että luovutettavaksi pyydetty haluaa nimetä avustajan Suomessa, tulee Suomessa toimivaltaisen viranomaisen toimittaa ilman aiheetonta viivytystä luovutettavaksi pyydetylle tietoja, jotka helpottavat avustajan nimeämistä. Lain esitöissä todetaan, että jos luovutettavaksi pyydetty haluaisi nimetä avustajan Suomessa, täytäntöönpanojäsenvaltion toimivaltainen viranomainen ilmoittaisi siitä luovuttamista pyytäneelle viranomaiselle eli syyttäjälle tai Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikölle. Kyseisen viranomaisen tulisi tällaisen ilmoituksen saatuaan toimittaa luovutettavaksi pyydetylle tietoja, jotka helpottaisivat avustajan nimeämistä Suomessa. Luovutettavaksi pyydetylle voitaisiin toimittaa esimerkiksi luettelo avustajista, jotka hoitavat pidätysmääräysasioita Suomessa. Edellä mainitut tiedot olisi toimitettava luovutettavaksi pyydetylle ilman aiheetonta viivytystä (HE 99/2016 vp s.33).

EU-luovuttamislain 53 §:n mukaan toisessa jäsenvaltiossa oleskelevan henkilön kiinniottamista ja luovuttamista Suomeen syytetoimenpiteitä varten voidaan pyytää, jos pyynnön perusteena olevasta teosta Suomen laissa säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta. Pynnön perusteena tulee olla vangitsemispäätös. Kiinniottamista ja luovuttamista Suomeen vapausrangaistuksen täytäntöönpanoa varten voidaan pyytää, jos pyynnön perusteena olevasta teosta on annettu täytäntöönpanokelpoinen tuomio Suomessa ja tuomittu seuraamus on vähintään neljän kuukauden vankeusrangaistus. Oikeusapudirektiivin 5 artiklan 2 kohdan mukaisissa tapauksissa Suomen ollessa pidätysmääräyksen antanut valtio, on

etsityllä henkilöllä oikeus saada julkista oikeusapua voimassa olevan kansallisen lainsäädännön mukaisesti.

5 artiklan 3 kohdan mukaan 1 ja 2 kohdassa tarkoitettua oikeutta oikeusapuun voidaan arvioida tarveharkinnan perusteella 4 artiklan 3 kohdan mukaisesti soveltuvien osin. Jäsenvaltio voi siis sekä pidätysmääräyksen täytäntöönpanevana valtiona että pidätysmääräyksen antaneena valtiona soveltaa tarveharkintaa päättäessään avustajanmääräyksen antamisesta. Tältä osin viitataan aiemmin muistiossa 4 artiklan asianomaisessa kohdassa esitettyyn. Aiheellisuusharkinta ei ole enää tarpeen ottaen huomioon eurooppalaisen pidätysmääräysmenettelyn soveltamisalan.

Edellä esitetyn perusteella artikla 5 ei vaikuttaisi edellyttävän lainsäädännön muuttamista.

2.6 Oikeusavun antamista koskevat päätökset (artikla 6)

Direktiivin 6 artiklan 1 kohdan mukaan riippumattoman toimivaltaisen viranomaisen on tehtävä päätökset oikeusavun antamisesta tai antamatta jättämisestä ja avustajien nimeämisestä ilman aiheetonta viivästystä. Jäsenvaltioiden on toteutettava asianmukaiset toimenpiteet sen varmistamiseksi, että kyseiset viranomaiset tekevät päätöksensä asianmukaista huolellisuutta noudattaen ja kunnioittaen oikeutta puolustukseen.

Jäsenvaltioiden on 2 kohdan mukaan toteutettava tarvittavat toimenpiteet sen varmistamiseksi, että epäillyille, syytetyille henkilöille sekä etsityille henkilöille ilmoitetaan kirjallisesti, jos heidän oikeusapuhakemuksensa on hylätty kokonaan tai osittain.

Johdanto-osan kappaleessa 24 todetaan, että toimivaltaisen viranomaisen olisi ilman aiheetonta viivästystä päätettävä oikeusavun antamisesta tai antamatta jättämisestä, sanotun kuitenkin rajoittamatta avustajan pakollista läsnäoloa koskevien kansallisten säännösten soveltamista. Toimivaltaisen viranomaisen olisi oltava riippumaton viranomainen, joka on toimivaltainen tekemään oikeusavun antamista koskevia päätöksiä, tai tuomioistuimien, jotka voi toimia myös yhden tuomarin kokoonpanossa. Kiireellisissä tilanteissa kuitenkin myös poliisin ja syyttäjän olisi voitava osallistua päätöksentekoon väliaikaisesti, jos se on tarpeen oikeusavun antamiseksi ajoissa.

Oikeusavun myöntämisestä päättää Suomessa lähtökohtaisesti oikeusaputoimisto. Eräissä tapauksissa myös tuomioistuimilla on toimivalta tehdä asiaa koskeva ratkaisu. Sekä oikeusaputoimisto että tuomioistuimien tekevät päätöksensä itsenäisesti ja riippumattomasti. Molempien päätöksistä on mahdollista valittaa.

Oikeusapulain 11 §:n mukaan oikeusaputoimisto päättää oikeusavun myöntämisestä, jollei oikeusapulaissa tai muussa laissa toisin säädetä. Jos

julkinen oikeusavustaja on esteellinen pääasiassa, oikeusavun hakija ohjataan tekemään hakemus toiseen oikeusaputoimistoon. Hakijan pyynnöstä päätös voidaan kuitenkin tehdä kyseisessä oikeusaputoimistossa, jolleivät olosuhteet edellytä siirtoa. Vastapuolta avustava julkinen oikeusavustaja ei kuitenkaan saa ratkaista oikeusapuhakemusta. Jos oikeusapua ei ole myönnetty hakemuksen mukaisesti, hakija voi saattaa kysymyksen oikeusavun myöntämisestä tuomioistuimen ratkaistavaksi.

Tuomioistuin päättää oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain mukaisen puolustajan määräämisestä. Tuomioistuin päättää myös oikeusavun myöntämisestä pyydettyä oikeusavun enimmäistuntimäärän ylittämistä⁹ sekä oikeusapua oikeusturvavakuutuksen enimmäiskorvausmäärän ylittävään osuuteen¹⁰. Lisäksi tuomioistuin päättää oikeusavun myöntämisestä esimerkiksi määrättäessä avustajaa tahdostaan riippumatta hoitoon määrätylle¹¹ sekä sotilasoikeudenkäyntiasioissa¹².

Oikeusapulain 27 §:n mukaan tuomioistuimen on käsiteltävä pääasiasta erillisenä ratkaistava oikeusavun myöntämistä, muuttamista ja lakkauttamista koskeva asia kiireellisenä. Kiireellisinä tulisi siten käsitellä nimenomaan oikeusavun saamiseen liittyvät asiat.

Kansallinen lainsäädäntö ei sisällä poliisin tai syyttäjän mahdollisuutta osallistua oikeusavusta päättämiseen. Koska mahdollisuus mainitaan direktiivin johdanto-osassa, ei kohta ole ongelmallinen kansallisessa lainsäädännössä edellytetyn kannalta.

Oikeusapulain 14 §:ssä todetaan nimenomaisesti, että oikeusapupäätös annetaan kirjallisena. Tällä tarkoitetaan sekä myönteistä että kielteistä päätöstä. Lain esitöiden mukaan (HE 82/2001 vp s. 101) päätös olisi perusteltava ja siihen olisi liitettävä ohjeet ratkaisupyynnön tekemistä varten.

Edellä esitetty huomioon ottaen kansallisen sääntelyn voidaan jo katsoa täyttävän direktiivin 6 artiklan velvoitteen.

2.7 Oikeusapupalvelujen laatu ja koulutus (artikla 7)

Direktiivin 7 artiklan 1 kohdan mukaan jäsenvaltioiden on toteutettava tarvittavat toimet, myös rahoituksen osalta, sen varmistamiseksi, että käytävissä on tehokas ja riittävän laadukas oikeusapujärjestelmä ja oikeusapupalvelut ovat riittävän laadukkaita menettelyjen oikeudenmukaisuuden takaamiseksi, kunnioittaen asianmukaisesti oikeudellisten ammattiharjoittajien riippumattomuutta.

⁹ Oikeusapulaki (927/2008) 5.2 §.

¹⁰ Oikeusapulaki (927/2008) 3b §.

¹¹ Mielenterveyslaki (268/2002) 27 §.

¹² Sotilasoikeudenkäyntilaki (262/2002) 28 §.

Oikeusapupalvelujen laadun varmistamisessa oikeusapupalveluja tarjoavien avustajien ammattitaito on keskeisessä asemassa. Avustajan yleisestä kelpoisuudesta säädetään OK 15:2 §:n 1 momentissa. Sen mukaan oikeudenkäyntiasiamiehenä tai -avustajana saa toimia asianajaja, julkinen oikeusavustaja tai luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annetussa laissa (715/2012) tarkoitettu luvan saanut oikeudenkäyntiavustaja. Näitä yleisiä vaatimuksia tiukemmat kelpoisuusedellytykset koskevat muun muassa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvussa tarkoitettua puolustajaa ja asianomistajan oikeudenkäyntiavustajaa, samoin kuin oikeusapulaissa tarkoitettua avustajaa. Oikeusapulain 8.2 §:n mukaan rikosasiassa epäillyn avustajaksi on määrättävä julkinen oikeusavustaja tai asianajaja taikka erityisestä syystä luvan saanut oikeudenkäyntiavustaja, jos epäilty on pidätetty tai vangittu, jos häntä epäillään tai hänelle vaaditaan rangaistusta rikoksesta, josta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin neljä kuukautta vankeutta, tai tällaisen rikoksen yrityksestä tai osallisuudesta siihen taikka jos epäilty on 18 vuotta nuorempi (720/2011). Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 2 §:n mukaan puolustajaksi ja asianomistajan oikeudenkäyntiavustajaksi on määrättävä julkinen oikeusavustaja tai asianajaja. Jos sopivaa julkista oikeusavustajaa tai asianajajaa ei ole tiedossa tai siihen on muu erityinen syy, puolustajaksi tai oikeudenkäyntiavustajaksi voidaan määrätä luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annetussa laissa tarkoitettu luvan saanut oikeudenkäyntiavustaja.

Säädöksillä on haluttu varmistua siitä, että rikosasiassa avustajalla on toimeksiannon laadukkaan hoitamisen edellyttämä kelpoisuus ja kokemus. Lupalakimiesjärjestelmän säätämällä on haluttu parantaa oikeudenkäyntien asianosaisten oikeusturvan ja asianmukaisen oikeudenhoidon edellytyksiä oikeudenkäyntiasiamiesten ja -avustajien työn laatutasoa nostamalla. Samalla on huolehdittu siitä, että kaikki oikeudenkäyntiasiamiehet ja -avustajat ovat samojen ammattieettisten velvollisuuksien ja valvonnan piirissä (HE 318/2010¹³).

Mahdollisuus kannella avustajan toiminnasta on eräs tapa varmistaa toimeksiannon hoidon laatu. Suomen Asianajajaliiton yhteydessä toimii riippumaton valvontalautakunta ja valvontayksikkö, joiden lakisääteisiin tehtäviin kuuluu asianajajien, julkisten oikeusavustajien ja luvan saaneiden oikeudenkäyntiavustajien toiminnan valvonta. Kanteluasioita käsitellessään valvontalautakunta tutkii, onko asianajaja, julkinen oikeusavustaja ja luvan saanut oikeudenkäyntiavustaja noudattanut hyvää asianajajatapaa (asianajajat ja julkiset oikeusavustajat) tai laissa säädettyjä hyvää asianajajatapaa vastaavia ammattieettisiä sääntöjä (luvan saaneet oikeudenkäyntiavustajat). Hyvän asianajajatavan vastaisesta menettelystä voi kannella

¹³ Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi 318/2010.

kuka tahansa. Kantelun tekeminen ei edellytä sitä, että kantelun tekijä olisi esimerkiksi asianajajan asiakas.

Kun epäillylle, syytetylle henkilölle tai etsitylle henkilölle on annettu oikeusapua, on johdanto-osan kappaleen 25 mukaan yksi keino oikeusavun tehokkuuden ja laadun varmistamiseksi edistää hänen oikeudellisen edustuksensa jatkuvuutta. Siksi jäsenvaltioiden olisi edistettävä oikeudellisen edustuksen jatkuvuutta koko rikosoikeudellisten menettelyjen ajan, sekä tarvittaessa eurooppalaista pidätysmääräystä koskevissa menettelyissä.

Tältä osin voidaan ensinnäkin todeta, että oikeusapuasiassa tehty avustajanmääräys kattaa kaikki oikeusasteet. Oikeusavustaja voi siis saamansa avustajanmääräyksen nojalla tarvittaessa huolehtia myös muutoksenhakuvaiheesta. Toiseksi voidaan huomioida, että oikeusapupäätöstä on mahdollista ajallisesti jatkaa, mikäli tämä katsotaan tarpeelliseksi. Oikeusapulain 5 §:n mukaan oikeusapu kattaa avustajan toimenpiteet enintään 80 tunnilta. Asiaa käsittelevä tuomioistuin voi kuitenkin päättää, että oikeusavun antamista jatketaan edellyttäen, että oikeusavun saaja esittää selvityksen asian käsittelyn edellyttämistä välttämättömistä toimenpiteistä sekä että oikeusavun jatkamiseen on erityisiä syitä ottaen huomioon oikeusavun saajan oikeusturvan tarve sekä asian laatu ja laajuus. Tuomioistuimen on tällöin asetettava enimmäistuntimäärä avustajalle korvattaville toimenpiteille, mikä tuntimäärä ei voi kerrallaan ylittää 30 tuntia, jollei tuomioistuin asian erityisen laajuuden vuoksi toisin määrää. Pyyntö oikeusavun antamisen jatkamisesta on tehtävä hyvissä ajoin ennen kuin tuntimäärä on tullut täyteen.

Oikeusministeriö on seurannut valtion oikeusaputoimistojen tarjoaman julkisen oikeusavun laatua vuosittain järjestetyllä laadun arviointitutkimuksella vuodesta 2013 lukien. Vuonna 2017 laadun arviointi integroitiin toteutettavaksi oikeusavun sähköisessä asiointijärjestelmässä. Laatua arvioidaan avustajan itsearviointilla ja asiakaskyselyllä. Arviointijärjestelmän avulla halutaan toisaalta mahdollistaa oikeusavun laatutason kuvaaminen ja toisaalta antaa välineitä kehittää toiminnan laatua sekä avustajien osamista ja ammattitaitoa. Arviointijärjestelmällä voidaan havaita laadun muutokset tietyllä osa-alueella, jolloin muutoksiin on mahdollista reagoida tarpeellisella tavalla. Vuoden 2018 alusta laadun arviointi laajennettiin koskemaan myös yksityisten avustajien hoitamia toimeksiantoja. Saatujen arviointitulosten perusteella julkisen oikeusavun laatu on hyvää.

Artiklan 2 kohdan mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava, että rikosoikeudellisissa menettelyissä ja eurooppalaista pidätysmääräystä koskevissa menettelyissä annettavaa oikeusapua koskevien päätösten tekemiseen osallistuvalle henkilöstölle annetaan asianmukaista koulutusta. Artiklan 3 kohdan mukaan jäsenvaltioiden on oikeudellisten ammattienharjoittajien riippumattomuutta ja avustajien koulutuksesta vastaavien tahojen roolia

asianmukaisesti kunnioittaen toteutettava tarvittavia toimenpiteitä, joilla edistetään riittävän koulutuksen antamista oikeusapupalveluja tarjoaville avustajille.

Johdanto-osan kappaleen 26 mukaan jäsenvaltioiden olisi kehotettava tuomareiden koulutuksesta vastaavia tahoja antamaan kyseistä koulutusta tuomioistuimille ja tuomareille, jotka tekevät päätöksiä oikeusavun antamisesta, sanotun kuitenkin rajoittamatta tuomioistuinten riippumattomuutta ja eri tapoja, joilla oikeuslaitokset on järjestetty eri jäsenvaltioissa.

Oikeusministeriön oikeushallinto-osaston koulutusyksikkö järjestää laajalaisesti laadukasta koulutusta muun muassa tuomioistuinten ja julkisen oikeusavun henkilökunnalle. Koulutusyksikön visio on olla oikeushallinnon osaamisen kehittämisen edelläkävijä. Yhteistyössä tuomarinkoulutuslautakunnan kanssa koulutusyksikkö kehittää tuomioistuinten henkilöstölle suunnattua täydennyskoulutusta. Vuotuisen koulutussuunnitelman suunnittelussa tehdään lisäksi yhteistyötä oikeusapu- ja edunvalvontapiirien johtajien kanssa. Lautakunnalla ja piirijohtajilla on keskeinen rooli täydennyskoulutuksen kehittämisessä ja koulutusteemojen määrittelemisessä.

Tuomioistuinlain (673/2016) 9 luvun 4 §:n mukaan tuomari on velvollinen ylläpitämään ja kehittämään laintuntemustaan, oikeudellista osaamistaan ja ammattitaitoaan. Tuomareille on oltava tarjolla riittävästi koulutusta ja heillä on oltava mahdollisuus osallistua siihen. Hallituksen esityksessä todetaan tältä osin, että jatkuva osaamisen kehittäminen olisi tuomareiden ja muiden lainkäyttöhenkilöstöön kuuluvien oikeus ja velvollisuus. Käytännössä tämä velvollisuus kuuluu myös virkamiehen yleisiin velvollisuuksiin. Selvää on, että koulutukseen osallistumisesta oman ammattitaidon kehittämiseksi ei voida kieltäytyä vetoamalla tuomarien riippumattomuuteen. Nyt ehdotettu velvoite on luonteeltaan yleinen. Kunkin tuomioistuimen omaan harkintaan jää, tuleeko koulutusvelvoite määritellä esimerkiksi työjärjestyksessä tarkemmin. Tuomarin velvollisuuden vastapainona olisi valtiovallan velvollisuus järjestää koulutusta. Tuomioistuinten velvollisuutena on puolestaan järjestää työskentely tuomioistuimissa niin, että tuomareilla on tosiasiallinen mahdollisuus osallistua koulutukseen. (Hallituksen esitys eduskunnalle tuomioistuinlaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi 7/2016 vp, s. 84)

Suomen Asianajajaliitto tarjoaa asianajajille ja asianajotoimistoille yhteistyössä yliopistojen ja muiden kouluttajien kanssa täydennyskoulutusta ammattitaidon ylläpitämiseksi ja kehittämiseksi. Asianajajia velvoittavien hyvää asianajajatapaa koskevien ohjeiden kohdan 4.2 mukaan asianajaja on velvollinen ylläpitämään ja kehittämään ammattitaitoaan sekä seuraamaan oikeuskehitystä erityisesti niillä oikeudenaloilla, joilla hän toimii.

Asianajajan on osallistuttava säännöllisesti täydennyskoulutukseen. Asianajaja ei saa ottaa tehtävää vastaan, jos hänellä ei ole sen edellyttämää ammattitaitoa tai jos hän ei muulla tavoin kykene huolehtimaan tehtävän asianmukaisesta hoitamisesta.

Täydennyskouluttautumista koskevan ohjeen mukaan jokaisen asianajajan tulee käyttää vähintään 18 tuntia vuodessa itsensä ammatilliseen kehittämiseen. Asianajajien täydennyskouluttautumisvelvollisuuden täyttymistä valvoo Asianajajaliiton yhteydessä toimiva itsenäinen valvontalautakunta.

Julkisten oikeusavustajien osallistumista järjestettyihin koulutustilaisuuksiin sekä heidän omaehtoista kouluttautumistaan ja omaa käsitystään osaamisensa tasosta seurataan jatkuvalla laadun arvioinnilla. Yli puolet julkisista oikeusavustajista on myös asianajajia, joten heitä sitoo sama kouluttautumisvelvollisuus kuin yksityisiä asianajajia.

Luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annetun lain (715/2011) 8 §:n 1 momentin 7 kohdassa säädetään luvan saaneen oikeudenkäyntiavustajan velvollisuudeksi ylläpitää ja kehittää ammattitaitoaan sekä seurata oikeuskehitystä erityisesti niillä oikeudenoilla, joilla hän toimii. Lain esitöiden mukaan 8 pykälään on pyritty ottamaan luvan saaneen oikeudenkäyntiavustajan keskeisimmät velvollisuudet, pyrkien asiallisesti samaan lopputulokseen kuin hyvää asianajajatapaa koskevat ohjeet nykyisin. Muista kuin luettelossa nimenomaisesti mainituista velvollisuuksista, kuin myös velvollisuuksien tarkemmasta sisällöstä, voisi johtoa hakea asianajajia velvoittavasta hyvästä asianajajatavasta sekä sitä koskevasta soveltamiskäytännöstä. (HE 318/2010 vp s. 30-32)

Artiklan 7 4 kohdan mukaan jäsenvaltioiden on toteutettava tarvittavat toimenpiteet sen varmistamiseksi, että epäillyillä, syytetyillä henkilöillä ja etsityillä henkilöillä on pyynnöstään oikeus siihen, että heille nimetty oikeusapupalveluja tarjoava avustaja vaihdetaan toiseen, jos tämä on perusteltua erityisistä olosuhteista johtuvista syistä.

Oikeusapulain 9 §:n 2 momentin mukaan tuomioistuimien voi käsiteltävänä olevassa asiassa ja oikeusaputoimiston muussa kuin tuomioistuimessa käsiteltävänä olevassa asiassa oikeusavun saajan tai avustajan perustellusta pyynnöstä tai pätevältä syytä omasta aloitteestaan peruuttaa avustajan määräyksen ja määrätä toisen avustajan. Lain esitöissä (HE 82/2001 vp, s. 91-92) todetaan, että pyynnöllä tulisi olla riittävät perusteet siitä syytä, että avustajan vaihtamisesta usein aiheutuu lisäkustannuksia valtiolle. Mikä tahansa tyytymättömyys avustajan toimintaan ei siten velvoittaisi järjestämään oikeusavun saajalle uutta avustajaa, vaan pyyntöön tulisi olla hyväksyttävät perusteet. Koska avustajan ja päämiehen välinen luot-

tamussuhde on kaiken asianajotoiminnan perusta, kovin tiukkoja vaatimuksia pyynnön hyväksyttävyydelle ei kuitenkaan olisi syytä asettaa. Jos oikeusavun saaja tai avustaja saattaa uskottavaksi, että toimen hoitamisen edellyttämä luottamussuhde on katkennut, määräys olisi peruutettavissa. Lisäksi määräys voitaisiin peruuttaa viran puolesta, jos siihen on pätevä syy. Toimivalta määrätä avustajan määräyksen peruuttamisesta kuuluisi tuomioistuimelle, jos asia on sen käsiteltävänä, ja muussa tapauksessa määräyksen antaneelle oikeusaputoimistolle. Määräyksen peruuttamiseen oikeuttava pätevä syy olisi esimerkiksi avustajalle ilmaantunut pysyvä este hoitaa tehtäväänsä tai se ettei tämä enää täytä hänelle asetettuja vaatimuksia. Myös avustajalle kuuluvien velvollisuuksien laiminlyöntiä voitaisiin pitää pätevänä syynä vaihtaa avustajaa.

Edellä esitetyn perusteella voidaan arvioida, että kansallinen lainsäädäntö vastaa direktiivissä edellytettyä artiklan 7 osalta.

2.8 Oikeussuojakeinot (artikla 8)

Direktiivin 8 artiklan mukaan jäsenvaltioiden on huolehdittava siitä, että epäillyillä, syytetyillä henkilöillä ja etsityillä henkilöillä on kansallisen lainsäädännön nojalla käytössään tehokkaat oikeussuojakeinot tilanteissa, joissa heidän tämän direktiivin mukaisia oikeuksiaan loukataan.

Johdanto-osan kappaleessa 27 on tältä osin täsmennetty unionin oikeuden vaikuttavuuden periaatteen edellyttävän, että jäsenvaltiot ottavat käyttöön asianmukaiset ja tehokkaat oikeussuojakeinot siltä varalta, että yksilöille unionin oikeuden nojalla annettua oikeutta loukataan. Tehokkaan oikeussuojakeinon olisi oltava saatavilla, kun oikeutta oikeusapuun on heikennetty tai oikeusavun antamista on viivytetty tai se on evätty kokonaan tai osittain.

Oikeusapulain 24 §:ssä säädetään oikeusaputoimiston päätöksen saattamisesta tuomioistuimen tutkittavaksi. Tämä tapahtuu hakijan tekemällä ratkaisupyynnöllä. Ratkaisupyynnö on tehtävä 30 päivän kuluessa oikeusaputoimiston päätöksen tiedoksi saamisesta, kuitenkin ennen kuin pääasian ratkaisu tulee lainvoimaiseksi. Ratkaisupyynnö on toimitettava päätöksen tehneelle oikeusaputoimistolle. Se on tehtävä kirjallisesti, ja siinä on ilmoitettava se oikeusaputoimiston päätös, jota ratkaisupyynnö koskee, sekä miltä osin ja millä perusteella hakija on päätökseen tyytymätön.

Oikeusaputoimiston on viipymättä toimitettava ratkaisupyynnö sen tuomioistuimen tutkittavaksi, jossa pääasia on käsiteltävänä tai jonka toimivaltaan pääasian tutkiminen kuuluu. Jos pääasian käsittely tuomioistuimessa on päättynyt eikä muutoksenhakua varten säädetty aika ole kulunut umpeen, ratkaisupyynnö on toimitettava asiaa viimeksi käsitelleen tuomioistuimen tutkittavaksi. Jos oikeusapupäätös koskee asiaa, jota ei

voida saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi, tai asiaa, jota koskevasta päätöksestä valitetaan suoraan korkeimpaan hallinto-oikeuteen, ratkaisupyynnön toimitetaan sen hallinto-oikeuden tutkittavaksi, jonka tuomiopöytäkirjassa oikeusapupäätöksen tehnyt oikeusaputoimisto sijaitsee. Tuomioistuimelle, jolle oikeusaputoimisto on osoittanut ratkaisupyynnön, on toimivaltainen tutkimaan asian.

Tuomioistuin voi muuttaa oikeusaputoimiston päätöstä niin ratkaisupyynnön esittäneen eduksi kuin vahingoksikin. Tuomioistuimessa käsiteltävässä asiassa pääasiaa käsittelevä tuomioistuin voi myös viran puolesta muuttaa oikeusapupäätöstä tai päättää oikeusavun lakkaamisesta, jos edellytyksiä oikeusavun myöntämiselle ei ole ollut olemassa tai ne ovat muuttuneet tai lakanneet.

Oikeusapulain 25 §:n mukaan oikeusaputoimisto voi itse oikaista tekemänsä päätöksen, jos 24 §:ssä mainittu ratkaisupyynnön antaa siihen aiheita. Oikaisupäätöksestä on heti ilmoitettava ratkaisupyynnön tehneelle hakijalle.

Tuomioistuimen oikeusapulain nojalla tekemään päätökseen voi oikeusapulain 26 §:n mukaisesti hakea muutosta valittamalla pääasian yhteydessä tai, jos päätös on tehty ennen pääasian ratkaisemista, erikseen noudattaen, mitä valittamisesta pääasiassa säädetään. Pääasiassa noudatettava muutoksenhakujärjestys ratkaisee oikeusapuasiassa noudatettavan muutoksenhakuoikeuden ja -menettelyn siitä riippumatta, haetaanko muutosta pääasian yhteydessä vai erikseen. Jos pääasiassa on kysymys hovioikeuden ensimmäisenä asteenä ratkaisemasta asiasta eikä pääasiassa siten vaadita valituslupaa, myös hovioikeuden ratkaisupyynnön perusteella tekemästä oikeusapua koskevasta ratkaisusta voidaan valittaa valituslupaa pyytämättä. Jos hallinto-oikeuden päätös koskee oikeusavun antamista asiassa, jota ei voida saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi, tai asiassa, jota koskevasta päätöksestä valitetaan suoraan korkeimpaan hallinto-oikeuteen, oikeusapupäätökseen saa hakea muutosta valittamalla vain, jos korkein hallinto-oikeus myöntää valitusluvan.

Oikeusapulain 27 §:n mukaan tuomioistuimen on käsiteltävä pääasiasta erillisenä ratkaistava oikeusavun myöntäminen, muuttaminen ja lakkaaminen koskeva asia kiireellisenä. Jos hakija ei ole päätöstä annettaessa paikalla ja muutoksenhaku edellyttää tyytymättömyyden ilmoittamista, päätöksen antamispäivä on ilmoitettava hakijalle kirjallisesti hyvissä ajoin ennen päätöksen antamista silloin, kun asiaa ei ratkaista pyynnön mukaisesti.

Oikeussuojakeinojen osalta erityistä huomiota on kiinnitettävä oikeusapulain 28 §:än, jossa säädetään, että jos oikeusaputoimisto on hylännyt oikeusapuhakemuksen ja päätös on saatettu tuomioistuimen tutkittavaksi,

julkisen oikeusavustajan on oikeusavun hakijan pyynnöstä huolehdittava niistä toimenpiteistä, jotka ovat välttämättömiä hakijan oikeuksien säilyttämiseksi siihen saakka, kunnes asia on ratkaistu tuomioistuimessa.

Huomionarvoisena voidaan myös pitää eduskunnan oikeusasiamiehelle tai valtioneuvoston oikeuskanslerille tehtävien kanteluiden mahdollisuutta. Eduskunnan oikeusasiamiehelle voi tehdä kantelun, jos epäilee, että viranomaisen tai virkamies ei ole noudattanut lakia tai täyttänyt velvollisuuksiinsa tai että perus- ja ihmisoikeudet eivät ole toteutuneet asianmukaisesti. Oikeusasiamiehen tehtävistä säädetään perustuslaissa sekä laissa eduskunnan oikeusasiamiehestä (197/2002). Vastaavasti oikeuskanslerille voi kannella, jos katsoo viranomaisen, virkamiehen tai muun julkista tehtävää hoitavan menetelleen virheellisesti tai jättäneen velvollisuutensa täyttämättä. Oikeuskanslerin tehtävistä säädetään perustuslaissa sekä laissa valtioneuvoston oikeuskanslerista (193/2000). Eduskunnan oikeusasiamies tai valtioneuvoston oikeuskansleri voivat saamiensa kanteluiden perusteella esimerkiksi nostaa syytteen tai suositella viranomaista hyvittämään aiheutuneen vahingon.

Normaalia muutoksenhakua voidaan käyttää, jos katsotaan tuomioistuimen tehneen virheen antamassaan ratkaisussa. Tuomioistuimen ratkaisu on virheellinen silloin, kun sitä rasittaa prosessuaalinen tai aineellinen virhe. Oikeudenkäymiskaaren 25 luvussa on säännökset muutoksenhausta kärjäoikeudesta hovioikeuteen ja 30 luvussa muutoksenhausta hovioikeudesta korkeimpaan oikeuteen. Lisäksi huomioon voidaan artiklan täyttymistä tarkasteltaessa ottaa mahdollisuus jutun palauttamiseen muutoksenhakutuomioistuimesta asian aikaisemmin ratkaisseeseen institutionaalisesti alempaan tuomioistuimeen. Jos muutoksenhakutuomioistuin havaitsee, ettei asian ratkaisseeseen tuomioistuimen ratkaisu täytä esimerkiksi perustuslain 21 §:n vaatimuksia oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä, se voi päätyä asiassa jutun palauttamiseen. Lisäksi oikeudenkäymiskaaren 31 luvussa on säännökset ylimääräisestä muutoksenhausta. Luvun 1 §:n 1 momentin mukaan lainvoiman saanut tuomio voidaan tehdystä kantelusta tuomiovirheen perusteella poistaa muun muassa silloin, jos poissa oleva, jota ei ole haastettu, tuomitaan taikka jos henkilö, jota ei ole kuultu, muutoin kärsii haittaa tuomiosta tai jos oikeudenkäynnissä on tapahtunut muu oikeudenkäyntivirhe, jonka havaitaan tai voidaan otaksua olennaisesti vaikuttaneen jutun lopputulokseen. Luvun 6 §:n mukaan, jos havaitaan, että tuomiovirhe on tapahtunut, poistettakoon tuomio kokonaisuudessaan tai tarpeellisilta kohdilta ja juttu osoitettakoon, jos se on käsiteltävä uudestaan, siihen oikeuteen, missä tuomiovirhe on tapahtunut.

Edellä esitetyn perusteella artikla 8 ei vaikuttaisi edellyttävän lainsäädännön muuttamista.

2.9 Haavoittuvassa asemassa olevat henkilöt (artikla 9)

Direktiivin 9 artiklan mukaan jäsenvaltioiden on huolehdittava siitä, että haavoittuvassa asemassa olevien epäiltyjen, syytettyjen henkilöiden ja etsittyjen henkilöiden erityistarpeet otetaan huomioon direktiiviä täytäntöön pantaessa.

Oikeusapulakia sovellettaessa ratkaisevana lähtökohtana avustajan tarvetta harkittaessa on se, kykeneekö hakija ilman avustajaa asianmukaisesti valvomaan etuaan ja oikeuttaan asiassa. Oikeusapuratkaisu perustuu aina tapauskohtaiseen harkintaan. Siten haavoittuvassa asemassa olevien heikommalla edellytyksellä hoitaa itse asiansa on mahdollista ottaa huomioon, vaikka pääsääntöisesti kyseessä olevassa asiassa ei avustajaa määrätäisikään.

Myös useat muut kansallisesti voimassa olevat säännökset ilmentävät artiklan vaatimuksia. Ensinnäkin voidaan mainita oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 2 §:n säännös, jonka mukaan alaikäisen vastaajan edunvalvoja, huoltaja tai muu laillinen edustaja käyttää itsenäisesti alaikäisen ohella puhevaltaa ja täysikäisen muun kuin syyntakeisen vajaan puhevaltaa käyttäen edunvalvoja tai muu laillinen edustaja. Lisäksi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 §:ssä on säännökset tilanteista, joissa epäillylle on määrättävä puolustaja viran puolesta. Näin on muun ohella silloin, kun epäilty ei kykene puolustamaan itseään tai kun epäilty, jolla ei ole puolustajaa, on alle 18-vuotias, jollei ole ilmeistä, ettei hän tarvitse puolustajaa.

Yhtenä edellytyksenä lain oikeudenkäynnistä rikosasioissa 5a luvun 1 §:n mukaiselle kirjallisen menettelyn käytölle on, että vastaaja on teon tehdessään ollut täysi-ikäinen.

Esitutkintalain 4 luvun 10 §:n mukaan esitutkintaviranomaisen on selvittävään rikokseen, rikoksen selvittämiseen ja asianosaisen henkilöön liittyvät seikat huomioon ottaen huolehdittava siitä, että asianosaisen oikeus käyttää avustajaa tosiasiallisesti toteutuu hänen sitä halutessaan tai oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaamisen sitä edellyttäessä. Myös esitutkintalain eräät yleiset periaatteet ilmentävät artiklan mukaista pyrkimystä siihen, että haavoittuvassa asemassa olevien erityistarpeet otetaan huomioon. Suhteellisuusperiaatteen mukaan esitutkintatoimenpiteen ja siitä aiheutuvan henkilön oikeuksiin puuttumisen on oltava puolustettavien suhteessa selvittävään rikokseen, selvittävän asian selvittämistarpeeseen sekä toimenpiteen kohteena olevan henkilön ikään, terveyteen ja muihin vastaaviin häneen liittyviin seikkoihin ja muihin asiaan vaikuttaviin seikkoihin nähden (4 luvun 4 §). Vähimmän haitan periaatteen mukaan esitutkinnassa ei saa puuttua kenenkään oikeuksiin enempää kuin on vält-

tämätöntä esitutinnan tarkoituksen saavuttamiseksi eikä esitutkintatoimenpiteellä saa aiheuttaa kenellekään tarpeettomasti vahinkoa tai haittaa (4 luvun 5 §). Hienotunteisuusperiaatteen mukaan esitutinnan asianosaisia ja muita esitutkintaan osallistuvia on kohdeltava hienotunteisesti (4 luvun 6 §). Esitutkintalain 4 luvun 7—8 §:ssä on alle 18-vuotiaan kohtelua ja hänelle määrättävää edunvalvojaa koskevat säännökset. Lain 7 luvun 14—16 §:ssä on säännökset alaikäisen henkilön edunvalvojan roolista kuulustelussa. Päihtyneen ja mielentilaltaan häiriintyneen kuulustelemisesta on erityissäännökset lain 7 luvun 3 ja 4 §:ssä. Saman luvun 5 §:ssä on yleinen säännös kuulusteltavan kohtelusta. Huomiota voidaan lisäksi kiinnittää 11.5.2016 annettuun direktiiviin epäiltyjen ja syytettyjen lasten prosessuaalisista oikeussuojatakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä (2016/800), jonka kansallisessa täytäntöönpanossa artiklassa edellytetty voidaan pitää mielessä.

Siten voimassa olevassa kansallisessa lainsäädännössä on varsin kattavasti huomioitu haavoittuvassa asemassa olevien erityistarpeet. Artikla ei edellytä lainsäädännön muuttamista.

2.10 Tietojen ja kertomuksen toimittaminen (artikla 10)

Direktiivin 10 artiklan mukaan jäsenvaltioiden on viimeistään 5.5.2021¹⁴ ja sen jälkeen joka kolmas vuosi toimitettava komissiolle saatavilla olevat tiedot, joista ilmenee, miten tässä direktiivissä vahvistetut oikeudet on pantu täytäntöön.

Artiklan 2 kohdan mukaan komissio toimittaa Euroopan parlamentille ja neuvostolle viimeistään 5.5.2022¹⁵ ja sen jälkeen joka kolmas vuosi kertomuksen tämän direktiivin täytäntöönpanosta. Kertomuksessa komissio arvioi direktiivin täytäntöönpanoa ja sitä, miten oikeus oikeusapuun rikosoikeudellisissa menettelyissä ja eurooppalaista pidätysmääräystä koskevissa menettelyissä on toteutunut.

Johdanto-osan kappaleen 28 mukaan tällaisia tietoja voisivat olla mahdollisuuksien mukaan rikosoikeudellisissa menettelyissä tehtyjen oikeusapuhakemusten lukumäärä sekä sellaisten eurooppalaista pidätysmääräystä koskevissa menettelyissä tehtyjen oikeusapuhakemusten lukumäärä, joissa kyseinen jäsenvaltio toimii pidätysmääräyksen antavana tai täytäntöönpanevana jäsenvaltiona, niiden tapausten lukumäärä, joissa oikeusapua on annettu, ja niiden tapausten lukumäärä, joissa oikeusapuhakemus on hylätty. Lisäksi olisi kerättävä tietoja epäillyille tai syytetyille henkilöille ja etsityille henkilöille annetun oikeusavun kustannuksista siinä määrin kuin tämä on mahdollista.

¹⁴ Asiakirjassa päivämäärä on virheellisesti 25.5.2021.

¹⁵ Asiakirjassa päivämäärä on virheellisesti 25.5.2022.

Keskeistä kansalliselta täytäntöönpanolta edellytettävän harkinnan osalta on, että direktiivissä ei edellytetä toimittamaan muita kuin jo saatavilla olevia tietoja. Sanotun rajauksen perusteella artikla 10 ei edellytä lainsäädännön muuttamista.

2.11 Loppusäännökset (artiklat 11-14)

Direktiivin 11-14 artikloiden loppusäännökset eivät aiheuta kansallisia lainmuutostarpeita.